

DĚTI A MASMÉDIA

RŮŽIČKA Evžen, ČR

Resumé

Príspevok je zaměřen na děti a masmédia. Seznamuje s jednotlivými druhy médií a se způsoby, jakými zasahují do života dětí a mládeže. V empirické části došlo prostřednictvím dotazníkového šetření ke zjištění, zda z hlediska kvantity užívání médií dětmi existuje souvislost mezi jejich věkem, pohlavím a rodinným zázemím.

Klíčová slova: Dítě, masová média, kniha, periodika, televize, internet.

CHILDREN AND MASS MEDIA

Abstract

The article is focused on children and mass media. It introduces different type of media and wals how they intervene in lives of children and zouny people. It was ascertained in the empiric part through the questionnaire survey whether there is any connection between the child's age, sex and family background with respekt to the quantity of child's media usage.

Key words: Child, mass media, book, periodicals, television, internet.

1 Úvod

V životě současného člověka nabývá stále většího významu mezilidská komunikace, která může mít různou podobu, může probíhat bezprostředně, tváří v tvář, ale stále častěji však informace zprostředkovávají média. Mediální komunikace je složitý sociální jev. Odehrává se ve všech rovinách života společnosti, významně se podílí na podobě a kvalitě lidského života, zejména dětí. Schopnost úspěšně se zapojit do mediální komunikace patří k jedné z podmínek socializace dnešní mládeže. Děti a mladí lidé se setkávají s médii téměř denně v rodině, ve škole i ve volném čase. Jejich prostřednictvím získávají informace o světě dospělých, uspokojují a rozvíjí svoje zájmy, inspirují se pro nové formy oddechu a zábavy, prožívají chvíle napětí, dobrodružství nebo radosti. Média jsou často chápána jako nositelé kultury, tvůrce vkusu a hodnot. Na jedné straně nám pomáhají poznávat svět a na straně druhé působí jako silný nástroj masové manipulace. Otázce úlohy médií v životě dětí, jejich vztahu k médiím a využívání médií dětmi se věnuje zvýšená pozornost, neboť právě ony představují velmi důležitou cílovou skupinu, na kterou mohou média snadno působit a snadno ji ovlivnit. Aspekt médií, způsob jakým je možné vyjadřovat informace, děti velmi přitahuje. Někdy to jsou nehybné obrázky, jindy krátké animované filmy, navíc rozmanité styly, barevnost, mluvené texty a zvuky. Každý z nás snadněji pochopí složité údaje, které jsou současně vkusně ilustrované. Mnoho rodičů se bojí, aby z jejich dítěte nevyrostl televizní nebo počítačový nadšenec, který nebude mít zájem o dětské hry, sport, pobyt v přírodě a který si nebude schopen najít kamarády, protože začal žít ve virtuálním světě a postupně bude ztrácet spojení s realitou. Určitě se najdou i takoví rodiče, kteří mají pocit, že není nikdy dost brzy na to, aby své děti usadili před televizi nebo počítač. Jsou totiž přesvědčeni o tom, že je to jediný

možný způsob, jak je připravit na život v moderní společnosti. Žijeme v 21. století, kdy masmédia jsou nejen doplňkem volného času, ale stala se nedílnou součástí lidského života. Dá se předpokládat, že v budoucnosti budou hrát mnohem důležitější roli. V příspěvku se pokusíme zjistit, jaký mají dnešní děti vztah k prostředkům masové komunikace. Hlavní pozornost zaměříme na dotazníkové šetření, kde jsme se pokusili zjistit vztah dětí k prostředkům masové komunikace z hlediska kvantity jejich užívání. Porovnáme rozdíly z hlediska četnosti užívání médií mezi děvčaty a chlapci, zda s přibývajícím věkem mají vrůstající nebo klesající tendenci a jakou roli v tomto ohledu sehrává rodinné zázemí.

2 Dítě a média

Média přispívají k obohacení života. Díky jim jsou nám i nejdostupnější končiny světa jakoby na dosah. Díky médiím se význam času a prostoru relativizuje. Moderní komunikační prostředky nám umožňují navazovat kontakty bez omezení vzdálenosti. Učení podporované výpočetní technikou otevírá nové možnosti vzdělávání. Putování po informačních dálnicích se stává jedním z největších dobrodružství. Toto vše je však jen jedna strana skutečnosti. Tou druhou polovinou reality je, že média svou nabídkou nejrozličnějších aktivit mohou navozovat, zejména u dětí a mládeže, závislost na těchto prostředcích. Pozitivní vliv médií na psychosociální vývoj dětí a mládeže není automatický, ale je výsledkem specifického edukačního působení – multimediální výchovy. Je nesporné, že multimédia masivně ovlivňují u dětí a mládeže skladbu jejich denních aktivit, zájmy, vzory k napodobování jednání a chování, hodnotové systémy, názory a postoje. Díky médiím se vytváří skupina závislých konzumentů, kteří ztrácejí schopnost kritického výběru. Jiná skupina vyhledává z multimediální nabídky podle svého kritéria hodnoty, které odpovídají jejich rozvojovým životním cílům. Toto tvrzení dokládají výzkumy vlivu televize, která je dnes spolu s internetem zřejmě nejrozšířenějším médiem. Jestliže dítě tráví ve společnosti média delší doba, než by odpovídala jeho vývojovým a věkovým zvláštnostem, v dítěti je indukován specifický druh prožívání, což může vést k oslabení schopnosti vnímat život takový, jaký je v reálném životě. Této skutečnosti využívají komerčně orientované rozhlasové a televizní stanice.

3 Cíl výzkumného šetření a stanovení hypotéz

Vztah dětí k masmédiím je v současné době žhavým tématem a námětem pro vědecké výzkumy. Ze všech stran slyšíme o škodlivosti televize, o jejím nadměrném sledování, o neustálém vysedávání dětí u počítače a o tom, jak si dnešní děti neumějí hrát, jak málo čtou. Abychom mohli tato tvrzení potvrdit či vyvrátit, je zapotřebí získat nějaká fakta, která nám vypoví, jakou roli masmédia hrají v životě dětí, zda jsou součástí jejich každodenního života a jakým způsobem do něj zasahují. Cílem našeho výzkumu bylo zjistit, jakým způsobem vstupují televize, knihy, periodika a internet do života dětí, a to zejména z hlediska jejich kvantity a četnosti užívání. Dále jsme se pokusili nalézt odpovědi na následující otázky: Mění se četnost užívání médií s věkem dětí? Je z hlediska četnosti v užívání médií rozdíl mezi dívkami a chlapci? Jsou důvody v užívání médií mezi staršími a mladšími dětmi odlišné?

Ověřování hypotéz a předběžné výsledky výzkumu

Při ověřování hypotéz v klasických (kvantitativně orientovaných) výzkumech jsou obvykle nejdříve formulovány tzv. věcné hypotézy. Aby bylo možné věcné hypotézy

ověřovat pomocí statistických metod, převádějí se na tzv. statistické hypotézy. Formulovali jsme tyto věcné hypotézy: Mezi četností čtení knih dětmi a jejich věkem je souvislost. Mezi četností čtení knih dětmi a jejich pohlavím existuje souvislost. Mezi tím, proč děti čtou a jejich pohlavím je souvislost. Naprosto identické hypotézy jsme stanovili i pro čtení časopisů a novin, sledování televize a užívání internetu. Celý výzkum byl zaměřen na vztah dětí ZŠ k masmédiím z hlediska kvantity jejich užívání v závislosti na jejich věku, pohlaví a rodinném zázemí. Pro tento výzkum jsme zvolili metodu explorativní, která shromažďování dat zakládá na dotazování osob. Jak z časového hlediska, tak jednoduchosti zpracování, se jevila jako nejvhodnější. Naše dotazníkové šetření žákům garantovalo anonymitu a přispělo k získávání objektivnějších výsledků.

Výzkum jsme realizovali na základní škole v malém městě, které bylo dříve osídleno vojáky ruské armády. Vzhledem k tomu, že toto město je poměrně mladé a velmi rychle se rozrostlo, vyplynula z toho i některá specifika dotýkající se samotného výzkumu a jeho výsledků. Město vyrostlo v bývalém vojenském výcvikovém prostoru, s jehož revitalizací bylo započato v roce 1996. Následkem regenerace vojenských bytů nastal obrovský příliv mladých lidí. Přistěhováním mladých rodin se výrazně změnila sociální struktura obyvatelstva. Zvýšila se porodnost, ale i nezaměstnanost a rozvodovost. Průměrný věk obyvatel města činí 28 let. Suburbanizace s sebou přináší nejen nárůst počtu obyvatel, ale i změnu funkčního využití území. V poslední době se zde výrazně změnily možnosti připojení k internetu. Působí zde již několik společností, které tuto službu nabízejí za velmi přijatelnou cenu. Respondenti byli rozděleni do tří kategorií podle věku: do deseti let, deset až třináct let a nad 13 let. Z celkového počtu 150 dotazníků se vrátilo 138 (92 %), z toho pro zpracování bylo použitelných 132 (88 % z celkového počtu). Z toho bylo 52 dětí ve věku do 10 let, 39 dětí ve věku 10 až 13 let a 41 dětí ve věku nad 13 let. Celkem se výzkumu zúčastnilo 72 chlapců a 60 dívek. Mezi statistickými postupy používanými při ověřování platnosti hypotéz mají význam statistické testy významnosti, pomocí nichž ověřujeme, zda mezi proměnnými existuje vztah (závislost). Každý statistický test významnosti začíná formulováním nulové a alternativní hypotézy. V další části uvedeme pro omezený rozsah příspěvku jen dílčí výsledky, ke kterým jsme dospěli.

Z našeho výzkumu vyplynulo, že denně čte knihy 23 dětí ve věku do 10 let, pět dětí ve věkové kategorii 10 – 13 let a 8 dětí nad 13 let. Jedenkrát za měsíc čte knihy 11 dětí ve věku do 10 let, 15 chlapců a dívek v kategorii 10 – 13 let a 12 respondentů ve věku nad 13 let. Na možnost „nečtu téměř vůbec“ odpověděly 4 děti do věku 10 let, 8 respondentů ve věkovém rozmezí 10 – 13 let a 11 dívek a hochů ve věku nad 13 let. Za pomoci statistického testu (chí-kvadrát) jsme zjistili, že mezi četností čtení knih a věkem respondentů není statisticky významná souvislost. Proto nelze vyvodit závěr, že by věk respondentů nějak výrazně ovlivňoval čtení knih. To znamená, že všechny děti bez rozdílu věku čtou knihy přibližně stejně často. Je to pravděpodobně dáno tím, že některé děti dávají přednost jiným, pro ně zajímavějším aktivitám. Dále nás zajímalo, zda je statisticky významný rozdíl v četnosti četby knih mezi chlapci a dívkami. Dospěli jsme k závěru, že není. Chlapci čtou knihy přibližně stejně jako dívky. Domnívali jsme se, že četba knih byla vždy výsadou dívek. Mezi tím, proč děti čtou a jejich pohlavím je statisticky významná souvislost. Dívky čtou častěji proto, že je četba baví. Chlapci čtou především proto, aby splnili své školní povinnosti.

V empirické části věnované četbě časopisů jsme dospěli k závěru, že mezi četností čtení časopisů a věkem respondentů je statisticky významná souvislost. Čím jsou děti starší, tím častěji čtou noviny a časopisy. Je to dáno tím, že čím jsou děti starší, tím jsou zvědavější

a periodika jsou jednou z možností, jak získat zajímavé a užitečné informace. Dalším zajímavým zjištěním bylo, že mezi četností čtení časopisů a pohlavím respondentů je statisticky významná souvislost. Dívky čtou časopisy a noviny častěji než chlapci. Denně čte tisk 17 % dívek a 14 % chlapců. Pouze 18 % dívek a 28 % chlapců odpovědělo, že časopisy nečte vůbec.

V části dotazníku věnovaném sledování televize jsme došli k závěru, že mezi četností sledování televize a věkem respondentů je statisticky významná souvislost. Čím jsou děti starší, tím častěji sledují televizní vysílání. Celkem 63 % respondentů ve věku do 10 let sleduje televizi denně, 11 % uvedlo, že sledují televizi alespoň 3x týdně. Ve věku 10 – 13 let sleduje televizi denně 56 % dětí a 15 % dětí 3 krát týdně. Ve věkové kategorii nad 13 let sleduje televizi aspoň 3x týdně 20 % dětí a 63 % dětí ji sleduje denně. Z šetření dále vyplynulo, že mezi četností sledování televize a pohlavím respondentů je statisticky významná souvislost. Chlapci sledují televizi častěji než dívky. Denně sleduje televizi 55 % dívek a 67 % chlapců. Celkem 10 % dívek a 8 % chlapců nesledují televizi vůbec.

Zajímavé jsou výsledky šetření v části věnované internetu. Mezi četností užívání internetu a věkem respondentů je statisticky významná souvislost. Ve věkové kategorii do 10 let využívá internet denně 48 % dětí, ve věku 10 až 13 let je to 69 % a 56 % chlapců a dívek nad 13 let. Zajímavý je i závěr, že mezi četností užívání internetu a pohlavím respondentů je statisticky významná souvislost. Chlapci využívají internet častěji (60 %) než dívky (53 %). Také mezi tím, k čemu děti užívají internet a jejich věkem je statisticky významná souvislost. Děti ve všech věkových kategoriích uvedly, že internet nejvíce využívají k zábavě a přípravě do školy. Nejčastěji užívají internet k zábavě děti ve věku 10 až 13 let (57 %) a k přípravě do školy pak chlapci a dívky ve věku nad 13 let (33 %).

4 Závěr

Za posledních padesát let se naše společnost změnila možná víc než za celé minulé století. Plíživě a nenápadně do našeho života pronikla síla, která dokáže ovlivnit naše názory a změnit náš životní styl. Proto je tak důležité věnovat zvýšenou pozornost mediální výchově ve škole, rodině, ale i ve volném času dětí. Naším záměrem bylo poukázat na některá úskalí mediálního světa a dětí v něm a také hledat reálnou cestu k výchově aktivního a kritického příjemce mediálních produktů.

5 Literatura

1. HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 228 s. ISBN 80-7178-888-0.

Lektoroval: Doc. PhDr. Miroslav Chráska, Ph.D.

Kontaktní adresa:

Evžen Růžička, RNDr., CSc.

Ústav pedagogiky a sociálních studií, Pedagogická fakulta UP,
Žižkovo nám. 5, 771 40 Olomouc, ČR, tel. 00420 585 635163,
fax 00420 585 231 400, e-mail ruzev@pdfnw.upol.cz